

CONTRIBUȚII LA INTERPRETAREA OPEREI LUI LUKÁCS GYÖRGY

1.1. După unii, opera lui Lukács este o cutie ferecată ; tot ei, în taină și cu malițiozitate, o califică drept un teanc de scrieri clasate, un vraf de hîrtii puse la dosar. Însă opera lui Lukács nu este o cutie ferecată, tocmai pentru că prea mulți sînt cei care o consideră astfel. Dorința își urmează calea ei dintotdeauna : ea farmecă lumea, căci ar dori ca aceasta să fie altfel decît se prezintă în realitate.

1.2. După alții, opera lui Lukács este firul călăuzitor al unei culturi ; tot ei, în taină și cu bucurie, o califică drept expresia pură a marxismului creator al secolului XX.

1.3. Lukács nu este îndeajuns de cunoscut de cititorii săi maghiari, pentru că opera sa n-a apărut încă în întregime în limba lor maternă. Lukács a trăit, ce-i drept, o viață îndelungată, dar aceasta s-a dovedit totuși prea scurtă pentru a-i oferi autorului bucuria de a-și vedea opera adunată.

1.4. Opera lui este incomodă, fiindcă ea îi amintește cititorului fără încetare faptul că eroarea este posibilă și, mai mult decît atît, că recunoașterea erorii nu este nici ea interzisă. Iar colectivităților ea le atrage atenția că valorile spiritului nu pot fi

instituționalizate și că nici măcar în numele ideilor instituționalizate nimeni nu este în măsură să formuleze judecăți de valoare definitive.

1.5. Opera lui Lukács inspiră pretutindeni în lume o infinitate de referiri, câte o constatare a sa lapidară devine material pentru mottouri. Însă nu există nici o monografie care să interpreteze opera în *ansamblul* ei. Se găsesc lukácsieni, se găsesc antilukácsieni, există și indiferenți, însă prea puține sînt studiile cuprinzătoare și cu toate acestea nuanțate care, izbutind să iasă din plasa citatelor, să-și însușească individualitatea, respectiv particularitatea gândirii lukácsiene.

2.1. Nu avem nici un fel de asigurări împotriva erorii (erorilor?) acum, cînd pornim la drum cu dorința de a ne însuși chiar specificul acestei gândiri, felul în care ea a reacționat la lumea schimbătoare și la propriile sale transformări. Știm că trebuie să luăm ca punct de plecare un postulat: în cazul nostru, acela potrivit căruia rațiunea care gîndește pînă la capăt lumea este o structură unitară care, din punct de vedere formal, percepe întotdeauna lumea schimbătoare în conformitate cu propriile sale particularități. Experiențele modifică, ce-i drept, raportul dintre aceste momente formale, însă nu modifică structura lor.

2.2. Unul din elementele determinante ale structurii psihice a lui Lukács îl constituie, după părerea noastră, năzuința către certitudine. Aceasta determină predispoziția „metafizică” a structurii psihice. Forma ei de manifestare este acel „trebuie să fie”, care determină lucrurile: „trebuie să fie” este un principiu cuprinzător etc.

2.3. Prin „trebuie să fie”, în fața lucrurilor este așezat un moment moral, și anume atitudinea care

își formulează sieși ca normă ceea ce este just, ceea ce este bine. Pentru Lukács, norma atitudinii este *progresul*, acesta este *binele* însuși. Întreaga sa activitate teoretică devine interpretabilă din momentul în care vedem în ea unitatea dintre idealul moral și atitudine. Această unitate poate fi realizată într-o societate alienată numai prin puterea unificatoare a idealului. Realitatea nu poate fi obiectul nemijlocit al acestei gândiri: esențialitatea nu este viața însăși, ci instrumentul cu ajutorul căruia din viață se distilează umanul și care coincide, așadar, cu idealul. În *Estetica* sa, Lukács dezbate „legătura dintre individ și specia umană”, manifestarea subiectivă și obiectivă a acestei legături, realizarea ei literară. După Lukács, valoarea operei este determinată de faptul că o operă reprezintă sau nu ceva pe drumul parcurs de om. (Genericitatea înseamnă realizarea istorică a posibilităților specifice proprii speței umane). Concordanța perfectă a individualului (a particularului) cu socialul înseamnă realizarea genericității (a adaptării specifice, dacă vrem) omului. Scopul fundamental al *Esteticii* este acela de a înfățișa această credință ca pe o posibilitate imanentă ce există în lumea prezentă, ca pe o tendință reală a realității.

(„Importanța și sensul caracterului operei de artă ca entitate pentru sine, din punct de vedere al evoluției omenirii, stau tocmai în faptul că tot ceea ce intervine în viața omului dobândește, în opera de artă, o pondere și se rotunjește înăuntrul acestei vieți, toate determinările ei capătă o desfășurare ce merge pînă la desăvîrșirea întotdeauna posibilă concret, însă ea se înalță mereu din viața omului, din relațiile acestuia cu propria sa lume și chiar se dizolvă total în aceasta. Arta poate îndeplini în

mod adecvat o astfel de misiune numai atunci când, în categoria estetică a pentru-sine-lui, ajung să fie operanți factori formali viguroși. Și anume, împlinirea revendicată aici nu înseamnă nicicând satisfacerea, pur și simplu, a dorințelor omenești dintotdeauna — oricât ar fi ele de îndreptățite — ci „doar“ că aspirațiile umane împlinesc, în fiecare punct al apariției lor, esența concretă a oamenilor în momentul respectiv. Acest lucru se întâmplă în viața reală numai în mod excepțional, arareori, în condiții subiective și obiective deosebit de fericite. Numai în reflectarea estetică, în geniul artistului, a luat ființă un organ în stare să facă perceptibil acest sens, ascuns de altfel și creat de om, al vieții umane. Indiferent dacă acest sens este tragic sau comic, îmbucurător sau edificator, datorită numeroaselor orori trăite, el este mereu rezultatul forțelor proprii, dintotdeauna concrete, ale omului, iar datorită faptului că opera de artă este un pentru-sine al individualităților, ea respinge de la sine tot ceea ce nu-și are obârșia în acest izvor, deci orice transcendență absolută; în opera de artă, sub formă de categorie, se exprimă cea mai profundă afirmație adresată vieții de specia umană, conștiința pe care aceasta o nutrește, aceea de a fi — ca specie umană — stăpînă pe propriul ei destin.“)

2.4. Lukács a fost capabil să-și renege sau să-și revizuiască total sau parțial perioadele anterioare ale operei sale, astfel că putem vorbi de prezența unui scepticism consecvent în gândirea sa. Scepticismul este un însoțitor al gândirii care își însușește faptele sub forma evenimentelor: fapta în concretețea ei, în starea în care este dată, nu poate fi identificată cu propria sa esență: esența este exprimată de schimbare, de ideal. Scepticismul în-

seamnă credință ; credință în faptul că evenimentul este momentul esențial.

2.5. Lukács „burghezul“ consideră că a descoperit purtătorul schimbărilor în „suflet“. (*Sufletul și formele* este o încercare de descriere a substratului schimbător și a formelor în literatură.) Dar sufletul nu este îndeajuns de puternic pentru a împiedica desfășurarea proceselor reale : izbucnește cite un război, deși sufletul se împotrivește.

2.6. Conținutul convingerii lui Lukács, în tinerețe, este morala, atitudinea ce se manifestă prin fapte : el crede că, prin esența umană dată ca moralitate, se pot explica formațiunile și schimbările sociale și culturale (artistice). În acțiune, momentul etic, năzuința, intenția sînt cele importante. Oamenii *vor* să schimbe lumea cea *rea*. Ne aflăm la sfîrșitul războiului, este epoca revoluției proletare.

3.1. Lukács caută forța capabilă să transforme lumea și o descoperă în proletariat : pătura intelectuală se alătură în mod conștient mișcării care pentru ea constituie expresia cea mai importantă a eticului. Acesta este un idealism etic mesianic : mișcarea *remediază* lumea, dar oamenii trebuie *îndemnați* pe calea cea bună.

3.2. Acum trebuie să cercetăm dacă, din punct de vedere teoretic, oamenii *pot fi îndemnați pe calea cea bună*. Experiența ne dovedește că oamenii, ca indivizi, sînt buni sau răi, buni și răi, însă sfera colectivității lor, raporturile lor în cadrul acesteia sînt cele care îi determină să fie buni sau răi în relațiile lor de comunitate cu ceilalți oameni. Sfera colectivității se poate manifesta pentru individ numai prin intermediul clasei : așadar, trebuie examinată clasa, și anume din punct de vedere al felului în care ea își consideră propria sa funcție co-

lectivă, unghiul de vedere din care ea privește această funcție fiind hotărît de condițiile obiective care îi determină existența — toate acestea pe baza credinței în necesitatea transformării umanității, a misiunii istorice a proletariatului. În volumul său de studii intitulat *Istoria și conștiința de clasă* (1923), Lukács analizează dialectica crezului și a realității: el dorește să elucideze, din punct de vedere metodologic, raportul dintre ceea ce este posibil și ceea ce este dat. El caută în realitate un reazem pe care să-și fundamenteze credința, iar deducerea utopiei din realitate nefiind posibilă, caută metoda care să justifice admiterea unui moment etic ca *direcție* a orientării faptelor.

3.3. Antecedentul și cheia de principiu a volumului *Istoria și conștiința de clasă* este un articol redactat în 1918 care, probabil, pune în lumină în mod oportun fundalul uman-ideologic al unei întregi opere. *Bolșevismul ca problemă morală* conține motivarea unei decizii morale care s-a întins pe durata unei vieți întregi. Iată dilema: se poate considera gata înfăptuită misiunea istorică a proletariatului odată cu preluarea puterii, sau abia atunci începe? Care este țelul: dominația de clasă, dictatura de clasă sau lichidarea *oricărei* dominații a claselor?

Trebuie să ne decidem, spune Lukács în 1918, și să optăm fie pentru democrație, fie pentru dictatură, în funcție de felul cum credem că va arăta viitorul. „Posibilitatea abordării problemei morale [...] depinde de faptul dacă democrația aparține doar tacticii socialismului (ca mijloc de luptă pentru perioada în care, aflat în minoritate, combate teroarea, consfințită de lege ori nelegiuită, exercitată de clasele asupritoare), sau constituie o parte inte-

grantă a socialismului, care nu poate fi eludată din el, înainte de a se fi clarificat toate consecințele morale și ideologice ale acestei eludări. Pentru că, în acest din urmă caz, ruptura cu principiul democrației constituie o problemă *morală* care se pune în fața oricărui socialist conștient și cu simț de responsabilitate.“

O constatare teoretică deosebit de importantă a lui Lukács ne confirmă că avem aici de-a face cu o dilemă reală: „Din faptul că eliberarea proletariatului a pus capăt asupraii de clasă de tip capitalist nu rezultă nicidecum desființarea *oricărei* asupraii de clasă, după cum nu a rezultat nici din încheierea victorioasă a luptelor pentru libertate ale burgheziei. Pe planul necesității sociologice pure, aceasta înseamnă doar modificarea diferențierii de clasă, transformarea asuprașilor în asupraitori. E adevărat că, pentru ca așa ceva să nu se întâmple, pentru a instaura epoca adevăratei libertăți, în care să nu fie nici asupraitori, nici asuprași, o *condiție prealabilă necesară* este victoria proletariatului [...], dar este doar o condiție prealabilă, doar un moment negativ. Pentru ca ea să aibă cu adevărat loc, este necesară o *vointă* îndreptată spre o orînduire care depășește constatările și legitățile sociologice și care nu poate fi dedusă din ele: orînduirea democratică.“

Cum ajunge literatul burghez radical la formularea dilemei morale a revoluționarismului?

3.4. a) Lukács debutează ca critic, dar se maturizează ca estetician. În această postură, el vede în dramă forma de expresie literară cea mai aptă pentru critica proceselor sociale reale. *Istoria evoluției dramei moderne* (Kisfaludy Társaság, Budapesta, 1911) dovedește, în schimb, că, pentru Lukács, rea-

litatea înseamnă încă schemele iluminismului : forțe potrivnice ce se încordează una împotriva celeilalte, lupta care, ca verigă a unui lanț causal, poartă logica istoriei. Acest lanț causal, care s-a identificat cu ineluctabilul, folosește întreaga desfășurare anterioară pentru a-și putea atesta propria sa realitate și se consideră rațional, fiindcă din întreaga mișcare anterioară el vede doar acea direcție care duce tocmai spre deja-existent.

„Conținutul dramei este viața în totalitatea ei, un univers complet, închis cu desăvârșire în sine însuși, care înseamnă viața în totalitate, care trebuie să fie viața în totalitate.“

b) În identificarea realului cu raționalul nu trebuie să căutăm deocamdată vreo influență a lui Hegel : este vorba de preluarea „științei spiritului“ (Georg Simmel) de pe un sol radical burghez. Are loc o încercare de reducere : forma dramatică este explicată prin efectul asupra masei, drama este însăși istoria intensivă, iar realitatea dramatică este un șir causal care își găsește elementul final în concepția despre lume a scriitorului.

c) Însă dorința de revenire la realitate (la convingerile raționale) este puternică. Se desfășoară un salt : psihicul se ancorează brusc în sociologic.

„Deci epoca dramatică este, rezumînd foarte pe scurt cele de mai sus, epoca eroică a decăderii de clasă, epoca în care o clasă (mulțimea care domină comunitatea dramei) simte în oamenii care reprezintă principalele sale însușiri, în caracterele sale eroice, prăbușirea tragică a unei trăiri tipice, a evenimentelor ce simbolizează întreaga lor viață.“

d) Adeziunea lui Lukács la progres reiese din ideea pe care o formulează în legătură cu posibilitatea dramatică a claselor care tind în sus :

„O clasă în ascensiune, care din punct de vedere al ideologiei sale nu percepe încă viața ca fiind problematică și care, în lupta sa cu o altă clasă pentru dominație, vede izvorul relelor în instituțiile acesteia din urmă, așadar în cauze temporare, modificabile, o astfel de clasă nu poate avea o dramă.“

3.5. *Metafizica tragediei* (1911) și, mai târziu, *Teoria romanului* (1915) oglindesc influența lui Hegel și Max Weber. Lukács este nevoit să interpreteze istoria: în fața totalității extensive, a conglomeratului infinit de fapte și pentru evaluarea acestora, se simte necesitatea unei noțiuni capabile să-și însușească logica istoriei. Însă logica istoriei este logica întâlnirii subiectului și a obiectului, care dobândește o semnificație istorică universală datorită faptului că, dincolo de caracterul mediu (caracterul epocii), ea poartă ceva din caracterul ideal (din tendința pură a istoriei).

Hegel spune în *Fenomenologia spiritului*: „...Totul depinde de faptul de a înțelege și de a exprima adevărul nu doar ca *substanță* ci, în aceeași măsură, și ca *subiect*. Totodată, trebuie să menționăm că substanțialitatea conține în ea pe de o parte generalul, adică *imediatețea cunoașterii* însăși și, pe de altă parte, și acea *imediatețe* care înseamnă *existență* sau *imediatețe pentru cunoaștere*.“

Max Weber spune în *Economie și societate*: „Specificul abstracțiunilor ei [ale sociologiei] — la fel ca și în cazul tuturor științelor generalizatoare — determină faptul că noțiunile ei sînt în mod necesar *lipsite de conținut* față de realitatea istorică concretă [...] Pentru ca cuvintele să aibă un sens *univoc*, [...] sociologia trebuie să elaboreze tipurile „pure“ (ideale) ale formațiunilor (sociale). Cores-

pondența de sens cea mai deplină cu putință le asigură acestora o unitate. Însă, tocmai din această cauză, ele se pot întâlni în realitate sub acea formă ideală, *pură*, tot atât de rar ca și o reacție fizică ce a fost calculată pornind de la presupunerea că are loc în condițiile vidului absolut. Cazuistică sociologică poate exista numai pornind de la tipul *pur* («ideal»), dar e de la sine înțeles că, în afară de acesta, sociologia mai întrebuintează ocazional și tipul *mediu*, care aparține categoriei de tipuri empirico-statistice [...] Însă atunci când sociologia se referă la cazuri «tipice», fără îndoială că ea se gîndește mereu la un tip *ideal*, care poate fi rațional sau irațional [...] dar se bazează întotdeauna pe corespondența de *sens*.”

Lukács scrie în *Teoria romanului*: „Căci subiectul este constitutiv numai atunci când acționează din interior, când este subiect etic; el nu poate scăpa de lege și de dominația stării de spirit decît atunci când obiectul normativ al acțiunii sale este format din substanța eticii pure [...] Sufletul unei astfel de lumi nu caută să cunoască legi, căci el însuși este lege pentru om...”¹

3.6. Lukács poate introduce raționalitatea în lume și poate considera tipul pur ca fiind real numai dizolvînd această acțiune dublă într-o a treia acțiune, sintetică. Am văzut: dizolvarea are un caracter idealist pentru că se realizează în etic. Aceasta este influența lui Fichte sau, mai degrabă, revolta neputinței. El subiectiv urăște cu frenezie lumea cea nedreaptă și, cu atât mai mult, cel dinții abator universal al istoriei. În 1967, el își amin-

¹ Georg Lukács, *Teoria romanului*, în romînește de Viorica Nișcov, Editura Univers, București, 1977, pag. 70. (n. trad.)

tește despre acea epocă: „Am văzut atunci, în războiul mondial, criza întregii culturi europene : am considerat prezentul epoca păcătoșeniei desăvârșite («*Zeitalter der vollendeten Sündhaftigkeit*», ca să mă exprim cu cuvintele lui Fichte), o criză a culturii din care se poate ieși numai urmîndu-se calea revoluționară.” (Prefață la volumul *Artă și societate*.)

3.7. Principiul etic diriguitor este principiul exteriorității : condamn lumea pentru a o putea transforma. Mesianism revoluționar : profeții severe.

3.8. Lukács este comisar al poporului în revoluția din 1919 din Ungaria ; însă revoluția eșuează. În eșecul năzuinței spre bine, Lukács recunoaște propriul său eșec teoretic : principiul etic diriguitor exprimă doar situarea în lume a celui care stătea în afara ei, dorința de bine a sufletului. Dar sufletul nu este situat în exterior : întreaga revoluție sugerează primordialitatea acțiunii. Se simte nevoia unei noi noțiuni care să integreze și noțiunea eticului.

3.9. Acum noțiunea *totalității* ajunge în prim plan : a totalității ca principiu cuprinzător, ca principiu diriguitor al idealului și al realității. Este vorba despre una din cele mai misterioase noțiuni ale filosofiei : sub o formă sau alta, Parmenide, Leibniz, Kant și mai tîrziu Hegel s-au luptat cu ea. Întregul ca moment sintetic, care este mai mult decît suma, întrucît este reglat și exprimă o tendință ; și la Hegel și la Marx și la Lukács el exprimă tendința *progresului*.

3.10. În decursul războiului, Lukács devine marxist, ca urmare a faptului că descoperă în proletariat acea forță socială *reală*, în stare să dobîndească prin luptă viitorul *mai bun*, mai deplin din

punct de vedere etic. El găsește fundamentarea rolului obiectiv al proletariatului în opera lui Marx, la fel ca și credința — credința în progres.

4.1. Noțiunea totalității este noțiunea *Întregului* dialectic. În determinările reciproce — exprimate de această noțiune — sînt prezente toate laturile existenței, însă realitatea ca întreg dispune de un mesaj particular. Acest mesaj este progresul, care e necesar, care „trebuie“, căci fără el lupta omului ar fi lipsită de sens, întocmai ca o existență lipsită de om.

4.2. În anul 1918, Fogarasi Béla¹ a ținut, la sesiunea Societății de științe sociale, o conferință intitulată *Idealism conservativ și progresiv*. În cadrul discuțiilor ce au urmat după conferință, Lukács susține că *Sollen* (care semnifică, în raport cu *este*, acel altceva, ceea ce trebuie), acest principiu călăuzitor al acțiunii, împinge cunoașterea (aprecierea lui *este*), pe planul al doilea, deoarece „*Sollen* este, din punct de vedere al esenței sale, întotdeauna de natură transcendentă, chiar și atunci cînd pare să indice o imanență psihică «de conținut» ; așadar accentuarea transcendenței etice nu înseamnă, cum își închipuie mulți, presupunerea unei existențe transcendente, ci numai faptul că *Sollen*, ca *Sollen*, are caracterul unei norme transcendente“. Referitor la conținutul acțiunii, el spune : „Idealismul etic este o revoluție permanentă împotriva existenței ca existență, împotriva a ceea ce nu-și su-

¹ *Fogarasi Béla* (1891—1959), filosof marxist. După prăbușirea Comunei din Ungaria trăiește la Viena, Berlin și, mai tîrziu, în Uniunea Sovietică. După 1945 devine unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai ideologiei marxiste în Ungaria. S-a ocupat în special de logica dialectică. (n. trad.)

portă idealul etic și, dat fiind că e o revoluție permanentă, o revoluție absolută, ea este capabilă să prescrie direcția, să reglementeze mersul progresului adevărat, care nu ajunge niciodată la un punct de echilibru, nu stagnează niciodată.“ (*Huszadik Század*¹, 1918, numărul din iunie.)

Acum, ca urmare a învățămintelor oferite de revoluția reală, *Sollen*, dorința, ajunge pe planul al doilea. Totalitatea nu dă ascultare idealului. Din transcendență trebuie alcătuită imanența : trebuie cercetat ce anume poate produce pe *Sollen*. Întrucât din acest moment utopia este o necesitate absolută, ea coboară din înălțimile năzuințelor și cugetărilor etice pure și, ca tendință a mișcării realității, dobândește un conținut concret.

4.3. În noțiunea totalității, *este și trebuie* sînt deopotrivă imanente, însă totalitatea extensivă, extinderea infinită a lui *este* va fi dirijată de *sensul întregului, de trebuie*. Viața nu este transcendențială, dar sensul ei este transcendențial. Acum noțiunea teoretico-ontologică a totalității dobândește un rol metodologic. În cadrul acestei concepții, dialectica nu este altceva decît organizarea unei totalități extensive prezente într-o totalitate intensivă, dispunînd de un sens, respectiv știința care se ocupă cu această organizare și construcție. Metodologia este din nou o teorie : teoria organizării ; adică o ideologie : aceea a transpunerii în prezent a rezultatului organizării, a unui model ; adică un program

¹ *Huszadik Század* [Secolul XX], revistă sociologică fondată în anul 1900 de Societatea de științe sociale din Ungaria. În jurul ei s-au grupat reprezentanți ai tuturor tendințelor (de la adepții democrației burgheze pînă la marxisti), care doreau o alternativă democratică în Ungaria feudal-capitalistă de atunci. (n. trad.)

de luptă ; transformarea idealității acestei prezențe în materialitate, o luptă pentru preschimbarea lui *Sollen* în *Este*.

4.4. Noțiunea totalității împovărată de utopia concretă a putut lua naștere numai într-o lume care : a) își putea percepe starea de înapoiere în comparație cu o altă lume, mai evoluată ; b) care a trăit această stare de înapoiere ca pe o tragedie istorică ; și c) a transpus în conștiință această tragedie. Noțiunea totalității a putut fi produsă numai de o lume care : d) a văzut în lumea mai evoluată contradicțiile acesteia și și-a fixat deci ca țel nu ajungerea din urmă, ci depășirea ei, și e) a legat această depășire de destinul omenirii, de țelul progresului universal, fiind capabilă : f) să justifice și din punct de vedere filosofic legătura mai sus amintită. Noțiunea totalității lui Lukács este tocmai această justificare filosofică.

Așadar Tökei Ferenc¹ are dreptate atunci când spune : „Lukács György a putut să se afirme, încă de tânăr, ca un gânditor de talie internațională datorită faptului că în secolul nostru problemele naționale ale Ungariei își revărsau apele în oceanul problemelor destinului lumii și pe o cale la fel de directă ca și în Rusia. 1919 a fost un an al eșecului, însă importanța lui epocală pentru cultura maghiară a persistat, împiedicând chiar și în cei mai întunecați ani ai contrarevoluției, depărtarea culturii noastre de cursul adevăratelor probleme naționale. De aceea n-a existat o filosofie maghiară originală, fiindcă revoluția burgheză și democrația maghiară

¹ *Tökei Ferenc* (n. 1930), sinolog maghiar, specialist de renume mondial în problema „modului de producție asiatic“.
(n. trad.)

au venit prea târziu și s-au transformat apoi într-o caricatură, iar dacă astăzi avem o filosofie maghiară cu o pondere internațională, faptul se datorește comunistului Lukács György, care a cules din evenimentele luptelor maghiare duse pentru comunism, revoluție și democrație, roadele unui efort de gândire interesant și inteligibil pentru întreaga lume. În acest sens, Lukács György se războia, înainte de toate, cu problemele cruciale maghiare, chiar și atunci când nu se referea în mod direct la Ungaria, dar în același timp el căuta și dădea răspunsuri la problemele decisive ale omenirii secolului XX, indiferent care era subiectul scrierilor sale.“ (*Új Írás* [Scrisul nou], august 1971).

4.5. *Istoria și conștiința de clasă* este aplicarea principiului totalității, deoarece „categoria totalității, dominația determinantă, universală, a întregului asupra părților, constituie esența metodei pe care Marx a preluat-o de la Hegel și a făcut din ea, într-un mod original, fundamentul unei științe cu totul noi [...] *În știință, caracterul dominant al categoriei totalității este purtătorul principiului revoluționar* [...] Știința burgheză înzestreză abstracțiunile — necesare și utile din punct de vedere al științelor particulare și al metodologiei — [...] fie, în mod naturalist, cu «realitate», fie «în mod critic», cu autonomie, în timp ce marxismul desființează aceste izolări, transformându-le în momente dialectice [...] Totalitatea obiectului poate fi luată ca punct de plecare numai atunci când subiectul care face această presupunere este el însuși o totalitate [...] În societatea modernă, punctul de vedere al totalității ca subiect este oferit în exclusivitate de clase.“ (*Istoria și conștiința de clasă*, lucrarea intitulată *Marxista Rosa Luxemburg*.)

4.6. În vederile estetice ale lui Lukács, noțiunea de formă a jucat încă de la început un rol decisiv : specificul esteticului este forma, care, în relația dintre suflet și viață, joacă rolul celui de-al treilea, al organizatorului. Forma exprimă din viață eticul, iar din suflet intenția realizării. Dar scopul nu este apropierea vieții, ci împlinirea sufletului, de aceea sufletul se opune propriei sale intenții : el poate fi real numai atunci când creează forma, însă este nevoit să asimileze din nou această formă. Există ceva în suflet care îl îndeamnă pe drumul obiectivării, pe drumul culturii : acest „ceva“ este tocmai intenționalitatea sufletului, manifestarea sufletului doritor de împlinire. Karl Mannheim numește această însușire *Werk*. Acest *Werk* devine vizibil de pe domeniul culturii : însă privirea de pe acest domeniu este inadecvată (potrivit lui Mannheim, „privirea inadecvată“ este principiul determinant al esteticii lui Lukács), fiindcă sufletul își zărește propriile intenții într-un domeniu străin, diferit, în cultură.

Obiectivarea, ca particularitate a raportului dintre subiect și obiect, apare la Lukács prima oară în contextul esteticii abstracte. Și, în ciuda caracterului abstract al construcției sale teoretice sau, poate, tocmai în virtutea acestui caracter, este vorba de o problemă de o însemnătate deosebită : ceva își poate dobîndi esența numai dacă se opune lui *altceva*, zărindu-și în altceva propria sa esență, ca pe o esență străină. Desființarea înstrăinării este, din acest moment, calea pe care ființa în-sine trebuie s-o parcurgă pentru a deveni ființă pentru-sine.

(În *Manuscrisele economico-filosofice*, Marx ilustrează momentele alienării prin următoarea schemă :

„Raportul *proprietății private* este muncă, capital și relația dintre ele. Mișcarea prin care trebuie să treacă componentii este următoarea: *Mai întâi — unitatea directă sau indirectă a celor doi [...] Contradicția dintre cei doi. Se elimină reciproc [...] Contradicția* fiecăruia cu sine însuși. Capital = muncă acumulată = muncă [...] *Contradicția reciprocă adversă.*“)

4.7. Această cale este calea practicii. Noțiunea totalității dizolvă caracterul abstract al construcției, subiectul colectiv își dă subit seama de caracterul înstrăinat al lumii și știe că nu-și poate dobîndi esența proprie decît însușindu-și lumea.

„Esența evoluției operelor de tinerețe ale lui Lukács o constituie faptul că utopia este cea care soluționează dinamica totalității, structura ei concretă. Forma este un mijlocitor real nu numai prin «existența» sa transcendentă, ci și prin imanența sa. În acest sens, tînărul Lukács este filosoful unei utopii care posedă o structură concretă și formează o unitate în care totalitatea preia funcția «sufletului» și a «formeii» și prin aceasta tot ce era transcendent dobîndește, dintr-o dată, posibilitatea imanenței. «Fuzionarea» acestor structuri n-a decurs în mod liniar. Unele elemente se evidențiază subit, manifestîndu-și adevărata lor funcție de-abia mai tîrziu, după integrarea celorlalte elemente“, scrie Végel László (*Totalitate, formă, utopie în Új Symposion*, 1971, noiembrie).

4.8. Rolul sintetizant al noțiunii de totalitate poate fi examinat într-un capitol caracteristic din *Istoria și conștiința de clasă*, studiul intitulat *Reificarea și conștiința proletariatului*. Fără îndoială că această lucrare aruncă o lumină nouă asupra corelației dintre gnoseologie și etică. Lukács nu procedează la

analiza corelației prin descrierea ei ca un fapt oarecare, ci introduce un punct de vedere radical nou : el explică diferitele formulări teoretice ale corelației amintite din interiorul structurii reificate a conștiinței (descrisă de doctrinele lui Marx). Astfel, ipotezelor gândirii moderne nu li se cuvine o critică ce se acordă construcțiilor arbitrare, ci stima pe care o merită marile teorii ; numai prin cea mai atentă analiză putem înțelege cât de *exact* exprimă filosofia clasică germană de pildă (și în primul rând) diferitele aspecte ale structurii reificate a conștiinței.

În analiza lui Lukács, proletariatul este, de asemenea, caracterizat prin reificarea tuturor manifestărilor sale de viață. Cea mai importantă sarcină a proletariatului o constituie desființarea conștiinței reificate. „Cunoașterea istorică a proletariatului începe cu cunoașterea prezentului, cu cunoașterea de sine referitoare la propria sa situație istorică, cu indicarea caracterului absolut necesar al situației (în sensul de geneză).“

4.9. Cele două principii, istoricitatea și structura, reușesc să se situeze la Lukács într-un raport satisfăcător. Și, după cum ne dovedește citatul de mai jos, din soluția lukácsiană se pot trage și astăzi învățăminte. În *Istoria și conștiința de clasă*, el spune următoarele : „Așadar — după cum am subliniat mai înainte — chiar dacă structura categorială a unei stări sociale nu este nemijlocit istorică, deci succesiunea empirico-istorică a formării reale a unei forme determinate de existență sau de gândire nu este nicidecum suficientă, nici pentru interpretarea și nici pentru înțelegerea ei, totuși fiecare dintre aceste sisteme de categorii luate în totalitatea lor, oglindește o anumită treaptă de dezvoltare a întregii societăți. Iar istoria constă tocmai

în faptul că fiecare fixare decade pînă la rangul de aparență ; *istoria este tocmai metamorfoza permanentă a acelor forme de obiectivare care formează existența omului*. Deci imposibilitatea de a sesiza și esența unor astfel de forme din succesiunea lor empirico-istorică se bazează nu pe faptul că ele sînt transcendente față de istorie [...], ci decurge din faptul că aceste forme nu sînt direct conexate între ele nici prin caracterul simultaneității istorice și nici prin consecuția faptelor istorice. Înlănțuirea lor este transmisă mai degrabă de locul și funcția lor reciprocă în cadrul totalității, astfel că refuzul posibilității de a explica din punct de vedere «pur istoric» un fenomen servește numai evidențierii mai clare a istoriei ca știință universală : dacă înlănțuirea unor fenomene devine o problemă categorială, atunci, tocmai ca urmare a acestui proces dialectic, orice problemă categorială devine din nou o problemă istorică. În orice caz, o problemă a istoriei universale care [...] apare în mod simultan ca o problemă metodologică și ca o problemă a cunoașterii prezentului.“

5.1. a) Dacă, pînă la scrierea lucrării *Istoria și conștiința de clasă*, evoluția lui Lukács este organică, adică asimilează pe dată orice efect și îl include în propriul ei sistem de noțiuni, familiarizarea sa mai profundă cu leninismul provoacă o schimbare radicală. Dacă pînă acum introducerea unei categorii noi nu influențează fundamental sistemul său, din acest moment el își abandonează total vechea poziție. Lukács spune :

„Cunoașterea concretă a socialismului — la fel ca și socialismul însuși — este produsul luptei care se duce pentru el ; cunoașterea ia naștere, de ase-

menea, numai în lupta dusă pentru socialism și ca urmare a acestei lupte. Orice tentativă care, dorind să cunoască socialismul, nu urmează această cale și nu o face prin intermediul interacțiunii dialectice cu problemele cotidiene ale luptei de clasă, eșuează în mod inevitabil în metafizică, într-o contemplație pură, lipsită de practicitate. Realismul lui Lenin, al său «Realpolitik», înseamnă lichidarea definitivă a tuturor utopiilor, realizând în mod concret programul marxist, din punct de vedere al conținutului : acest realism este o teorie care s-a transformat în practică, teoria practicii.“ (*Lenin. Studiu despre conexiunea ideilor sale*, 1924.)

b) Pentru Lukács, teoria a fost pînă acum mesajul textului discursiv al realității ; în teorie, categoriile reprezintă punctele nodale ale interpretării mesajului. Fără îndoială că tînărul Lukács refuză să stabilească vreo analogie între categorii și realitate, deoarece categoria exprimă unitatea dintre sens și interpretare (obiectul însușit și subiectul conștient de sine), în vreme ce obiectul în sine este indiferent și dat, nu dispune de categorii, ci doar de istorie. Introducînd noțiunea totalității, el a justificat unitatea dintre conținutul realității și cunoaștere, sub egida unității teoretico-conștiente. Acum, noțiunea *practicii* împinge noțiunea totalității pe planul al doilea : activitatea (lupta revoluționară) devine momentul care structurează raportul dintre realitate și cunoaștere.

c) El tratează realitatea și teoria — considerate pînă acum ca „text“ de două tipuri diferite — ca pe un text unic, unitar : *prin activitate*, orice contradicție se dizolvă, ca și sistemul de contradicții dintre domeniul teoretic și „viață“.

d) Schimbarea este pregătită de experiențele politice pe care le-a dobândit Lukács; revoluția maghiară a eșuat, cauza interioară a eșecului a constituit-o faptul că s-a dovedit o *construcție arbitrară*: ea n-a luat în considerare consecințele reale ale teoriei (socialismul) și ale practicii politice. A dorit să înfăptuiască socialismul, nu socialismul în Ungaria. (La sfârșitul anilor '20, Lukács s-a străduit, prin așa-numitele teze Blum, să formuleze strategia și tactica partidului, avînd în vedere situația reală din Ungaria: ca urmare a opoziției manifestate de grupul lui Kun Béla și pentru a preîntîmpina excluderea sa din partid, el își face autocritica și renunță pentru multă vreme la analiza oricăror probleme politice referitoare la Ungaria.) Desigur că eroarea este de natură teoretică: teoria n-a luat naștere din realitate, este străină vieții, este „anti-vitală.

e) Dar socialismul este o *realitate*. În Rusia, Lenin și partidul său au fost în stare să transpună teoria în realitate, datorită faptului că au renunțat s-o trateze ca pe o entitate pentru-sine. Nu există decît o singură „existență pentru-sine“ — activitatea prin care obiectul își dobîndește și conștiința despre sine. Această conștiință poate fi, în cazul proletariatului, o conștiință justă (*în principiu*, numai conștiința proletariatului poate fi conștiința adevărului, dacă cucerește prin luptă socialismul, desființează reificarea).

f) Acum, elementul decisiv al concepției lukácsiene devine acțiunea, sub formă de acțiune politică: actualitatea devorează teoria. Se pare că această schimbare „realistă“ se bazează pe înțelegerea greșită a textelor lui Lenin.

„Structurile lingvistice ale lui Lenin au slujit, înainte de toate, unui singur scop : acela de a-și exercita influența cu ajutorul forței actualității. Cu o maleabilitate neobișnuită din partea unui teoretician, el a concentrat principii directoare generale, formulate ca *lozinci* și directive lingvistice, în acțiune politică.“ (Boris Tomașevski : *Structura tezelor*. Vezi în volumul *Stilul lui Lenin*, Editura Kriterion, București 1971.¹) Lukács teoretizează textul care își *exercită influența* ca acțiune politică și califică, totodată, lupta ca unica forță creatoare reală. Categoriile sale încetează de a mai fi maleabile : el întrebuintează în teorie lucrurile din viață văzute corect (lupta ca luptă a forțelor pozitive împotriva negativității), ca pe niște elemente *deductive*. În teorie, autogeneza devine creare : tranzițiile dispar, nu există decît o singură direcție. Mai tîrziu, această imagine teoretică își va pune amprenta și asupra concepției despre viață : Lukács pretinde din partea vieții ca ea să slujească idealului politic elaborat pe cale deductivă. Dovada teoretică a nerăbdării sale este *Detronarea rațiunii*. În această lucrare sînt condamnate, ca păcătuind prin iraționalism, toate punctele de vedere filosofice care nu dispun de o orientare corespunzătoare idealului pozitiv. Pentru Lukács, raționalismul se identifică multă vreme cu formularea *direcției* considerate ca necesitate absolută ; ceea ce omul introduce în real, el pare să-l găsească în realitate : unitatea, deci raționalitatea existenței și a interpretării ei.

¹ Volum apărut în limba maghiară. (n. trad.)

g) Révai József¹ și Rudas László², contemporanii care au condamnat *Istoria și conștiința de clasă*, pentru subiectivismul ei (*Archiv für die Geschichte des Sozialismus* etc., vol. 11 și *Arbeiter-Literatur*, 1924), pot afla acum și încuviința faptul că, în sfârșit, Lukács s-a convertit. Însă schimbarea lui Lukács este una cât se poate de ciudată : ea constituie victoria momentană, dar deplină, a subiectivismului.

6.1. În anii '30, Lukács se îndeletnicește cu studii de literatură universală. Clocotul spiritual al anilor '20 a trecut brusc fără a lăsa nici o urmă. Lukács pare că ar dori să-și realizeze acum proiectele literare din tinerețe : concilierea punctului de vedere sociologic cu cel estetic în materialul literar real. Marile probleme au rămas pe planul al doilea, ideologia nu mai exercită nici o influență directă. Istoria iese la iveală doar indirect, prin țesătura literaturii, dar sistemul de categorii al *Istoriei și conștiinței de clasă* apare din nou, treptat.

[În anul 1968, Lukács notează în Prefața scrisă la cele mai semnificative studii de literatură universală ale sale (*Literatură universală I—II*, Gondolat, Budapesta, 1969) : „Pentru mine, literatura universală a fost în primul rînd un punct de vedere : explorarea și analiza unor conținuturi și forme poetice care sînt

¹ Révai József (1898—1959), istoric literar maghiar. Participă la Comuna din Ungaria, în perioada interbelică trăiește în Austria, Cehoslovacia și Uniunea Sovietică. A fost unul din conducătorii mișcării comuniste ilegale din Ungaria. Principalul reprezentant al politicii culturale a anilor '50. (n. trad.)

² Rudas László (1885—1950), filosof marxist maghiar, profesor universitar. Din 1922 pînă la eliberarea Ungariei trăiește în Uniunea Sovietică. După 1945, este directorul Școlii centrale de partid din Ungaria. Participă activ la polemica iscată în anii 1948—49 în jurul operei și personalității lui Lukács György, pe care îl condamnă. (n. trad.)

indispensabile pentru cunoașterea adevărată, profundată a realității noastre de azi.“]

6.2. „Orice literatură universală este reflectarea procesului istoric universal al umanizării și, prin aceasta, participant activ la lupta dusă pentru această umanizare“, scrie el în aceeași lucrare. Pe semne că, în vremea aceea, accentuarea posibilității umanizării era un act politic. Lukács, emigrantul, vede din ce în ce mai clar că, în locul drumului istoriei universale, se înmulțesc potecile lăturalnice — tactica a mistuit strategia, mijlocul a înghițit scopul. Totuși, credința lui Lukács — credința în posibilitățile omului — este intactă și el face ceea ce îi stă în putință : analizează operele care marchează marile momente ale umanizării din punctul de vedere al istoriei universale. În studiul său intitulat *Feodor Mihailovici Dostoievski*, scris în 1943, citim : „Epoca de aur : legătură adevărată, armonioasă între oameni adevărați, armonioși. Personajele lui Dostoievski știu că, în prezentul lor, starea aceasta e doar un vis, dar ei nu pot și nu vor să se smulgă din acest vis [...] Acest vis constituie miezul veritabil, adevăratul conținut de aur al utopiilor lui Dostoievski : el îndrumă spre o stare universală în care oamenilor le este îngăduit să se cunoască și să se iubească, în care cultura și civilizația nu vor împiedica dezvoltarea sufletească a omului.“

6.3. Se izolează în fortăreața autocriticilor, caută să-și păstreze trează conștiința contemporaneității prin studii de literatură universală și, în această vreme, își elaborează marea lucrare închinată lui Hegel, *Der junge Hegel* [Tânărul Hegel], pe care o publică abia la zece ani după scrierea ei, în anul 1948. Prin dialectica hegeliană, pe care o înfățișează ca precursora filosofică a marxismului, el atrage atenția asupra faptului că, în vreme ce în viață și în știință adevărul poate fi verificat, în filosofie

însăși construcția logică este cea *adevărată*. Ea este adevărată atunci când reușește să evite contradicția în descrierea modelului contradictoriu al totalității. Aici declarația, dogma, nu poate avea nici un rol de jucat, în primul rînd din cauză că ea se prezintă ca fiind adevărată, în vreme ce filosofia nu poate face același lucru, căci textul ei este un text de un gen diferit.

6.4. În preajma celui de-al doilea război mondial, în opera lui Lukács își fac din nou apariția problemele literaturii maghiare, iar din 1945, după întoarcerea din Uniunea Sovietică, el face eforturi uriașe pentru reformarea vieții spirituale din Ungaria. Această perioadă este deosebit de fecundă: îl inspiră democratismul vieții culturale, conștiința propriei sale însemnătăți, faptul că în vîltoarea luptelor ideologice pentru socialism perspectiva istoriei universale, încetoșată în vremea emigrației, apare iarăși cu claritate în fața sa.

6.5. Perspectiva acestei perioade este politica frontului popular. Comunismul este o cauză a omenirii și nu politica dominatoare a unui grup fracționist. Poporul nu poate fi salvat de un grup restrîns și nu îi este îngăduit nimănui să se folosească de constrîngere pentru supravegherea acțiunii sociale sub pretextul că poporul nu-și cunoaște propriile sale interese reale și de aceea el trebuie constrîns să-și slujească adevăratele interese. Lupta pentru socialism este concilierea unei diversități de interese și convingeri, ea înseamnă colaborare și numai față de o minoritate izolată, infimă, se manifestă sub forma confruntării.

„Împrejurări fericite mi-au dat posibilitatea ca, după întoarcerea mea în patrie, să continui această linie a frontului popular. Conducerea lui Rákosi a observat că în competiția cu social-democrația această tendință critică este capabilă să-i apropie

de partidul comunist pe cei mai mulți și pe cei mai buni dintre intelectuali. De aceea ei au tolerat fără împotriviri activitatea mea critică pînă la unificarea celor două partide. Chiar dacă am luat poziție în sprijinul democrației nemijlocite, chiar dacă l-am numit pe poetul partinic partizan, chiar dacă am calificat îndrumarea comunistă a culturii drept pur ideologică și am exclus orice imixtiune administrativă, chiar dacă am subliniat că, deși în principiu consider marxismul drept Himalaia tuturor concepțiilor ideologice despre lume, nu recunosc cu toate acestea că iepurașul care țopăie acolo ar fi un animal mai mare decît elefantul șesului etc. etc., împotriva mea nu s-a ridicat nici un fel de critică oficială.“ (Prefață la volumul *Magyar irodalom — magyar kultúra* [Literatură maghiară — cultură maghiară], Gondolat, Budapesta, 1970.)

6.6. În pofida tematicii naționale, scrie el în *Prefața* citată, „Centrul de greutate al activității mele ideologice [...] îl formează problemele filosofice generale. În mod firesc, acestea nu trebuie să se limiteze la realitatea maghiară. Filosofia (subînțelegîndu-se, bineînțeles, și estetica) nu poate fi parcursă pînă la capăt prin gîndire nici măcar de fiul celui mai mare popor al istoriei universale numai și numai pe fundamentul propriilor sale experiențe naționale.“

7.1. *Detronarea rațiunii* (1954), *Particularitatea* (1957), *Specificul esteticului* (1963) și apoi *Ontologia* slujesc năzuința generală a filosofului Lukács, fundamentarea teoretică a ideologiei. Aceste opere sînt create în mijlocul discipolilor, al colaboratorilor devotați. Cei care îl înțeleg, prietenii și discipolii, formează școala Lukács.

7.2. Școala Lukács justifică credința în ascensiunea omului din particular în genericitate pe baza materialului general-uman — pe baza materialului

științelor umaniste, al vieții social-umane. Membrii săi — Heller Ágnes, Fehér Ferenc, Eörsi István — s-au raliat în mod nemijlocit motivațiilor maestrului ; Hermann István — prin modalitatea enunțării problemelor — este cât se poate de apropiat de Lukács ; însă învățămintele operei sînt active, chiar dacă în mod indirect, și în lucrările filosofice, estetice, ideologice ale lui Almási István, Márkus György, Tordai Zádor, Sós Vilmos, Zoltai Dénes și ale altora.

7.3. Către Lukács sînt atrase și multe din spiritele însemnate ale epocii noastre : sociologia literară a lui Lucien Goldman este lukácsiană din punct de vedere al originii sale, aspirațiile lui Ernst Bloch sînt profund identice cu cele ale lui Lukács, Arnold Hauser și atîția alții vorbesc despre influența lui Lukács.

7.4. Dincolo de constatarea ideologică a fenomenului Lukács, în România se intensifică în zilele noastre interesul pentru opera sa, datorită în primul rînd activității lui N. Tertulian. El a tradus în limba română studii și fragmente ce însumează un volum, dar a îngrijit pentru editare și monumentală *Estetică*. Studiul său *Estetica lui Lukács György* a apărut în volumul intitulat *Critică, estetică, filosofie* (Cartea Românească, 1972).

[Se pare că N. Tertulian găsește un principiu constructiv satisfăcător în concepția lui Lukács despre raportul dintre subiect și obiect. Cităm din unul dintre studiile sale : „Lukács supune unei analize ample, fără precedent în literatura marxistă, ideea de «speță umană» sau de «caracter de speță» (Gattungsmässigkeit), schițată în considerațiile lui Marx din lucrările de tinerețe și reluată într-un pasaj celebru, despre saltul din imperiul necesității în cel al libertății, din finalul *Capitalului*. Tezele lui Marx îi îngăduie să precizeze că, în timp ce

însușirile speței animale au un caracter *dat*, sînt simpla generalizare a trăsăturilor comune diverselor exemplare ale speței (generalitatea speței are, așadar, aici un caracter «mut»), însușirile speței umane sînt într-o perpetuă amplificare și îmbogățire, grație modificărilor progresive intervenite în schimbul de substanțe dintre societate și natură și multiplelor inițiative creatoare ale indivizilor. Actele indivizilor se desfășoară, desigur, în interiorul unor grupuri sociale determinate (familie, clan, clasă socială, națiune), dar ele au un reflex perpetuu în generalitatea speței umane.

Fapta morală este una dintre cele mai elocvente ilustrări ale prezenței și puterii imperative a umanității ca speță : conștiința care dictează acțiunea etică este tocmai cea a genului uman. Caracterul de speță al umanității se înfățișează ca un *corpus* de însușiri, în perpetuă devenire, tezaurizînd experiențele decisive, pozitive și negative, ale umanității pe diversele ei trepte de dezvoltare. Experiența umanității ca unitate a speței nu va deveni însă o realitate *nemijlocită* a vieții cotidiene decît în epoca unei societăți mondiale socialist-unificate.“ (România Literară, 1972, nr. 15)] Tertulian oferă o analiză excelentă a lui Lukács în nr. 3—4 din 1970 al publicației *Magyar Filozófiai Szemle* sub titlul *Evoluția spirituală a lui Lukács György*.

7.5. Pentru Lukács, genericitatea omului este un mijloc și un scop al istoriei : există o singură știință filosofică, știința *istoriei* (vezi Engels), care este știința realizării genericității, dar, totodată, și știința *investigării* obstacolelor și forțelor ce stînjenesc această realizare.

8.1. Istoria devine *acum* principiul filosofic fundamental al lui Lukács, datorită faptului că aplicarea metodică a noțiunii totalității îl conduce la *ideea totalității determinate*. Sarcina filosofiei este

aceea de a dezvolta categoriile din determinările existenței. Procesul istoric real produce acele determinări care constituie categorii ale istoriei apte de a fi însușite din punct de vedere filosofic. Întrebarea care trebuie pusă este deci nu *ce este* și nici *cum, în ce fel* este ceva, ci *în ce scop* este ceva, care e determinarea reală pe care acel lucru o exprimă.

8.2. În *Ontologie* asistăm la generalizarea problemei. Prin aceasta, Lukács caută să afle *de ce* istoria, ca principiu metodologic, este aptă să joace un rol general teoretic. În măsura în care, din fragmentele apărute pînă acum (vezi *Magyar Filozófiai Szemle*, 1971, numerele 1—2 și 3—4; 1972 nr. 1—2) se pot trage concluzii, Lukács își justifică legitimitatea întrebării prin munca umană ca determinare specifică.

8.3. Lukács nu cercetează care este cauza fenomenelor sau caracteristica construcției lor, așadar pentru el procesul și structura nu constituie un punct de plecare metodologic. Îl preocupă determinarea, caută să afle *de ce* ia fenomenul ființă, *de ce* au lucrurile o istorie, apoi descrie modificările istoriei din același punct de vedere: *de ce* ia ființă noua determinare a fenomenului din cea depășită.

(Iată ce spune Lukács: „În primul volum al *Capitalului*, Marx, vorbind despre muncă, spune cît se poate de clar că umanizarea omului constă în aceea că el nu se adaptează împrejurărilor reproducerii vieții cu o anumită pasivitate biologică, ci intervine în aceasta în mod activ, prin considerații ideologice, prin muncă, în urma cărora omul ajunge, firește, să se modifice el însuși. Evoluția omului din animal este de asemenea o consecință a muncii și a actelor legate de muncă. Astfel, la Marx se poate vedea limpede că baza existenței întregii evoluții

intelectuale și morale a omului este această atitudine complet diferită față de realitate, care ia naștere din mecanismul pur material al muncii.“ (Fragment din textul original al interviului luat lui Lukács György de Tordai Zádor.)

8.4. Categoria muncii va oferi un fundament și interpretării esteticului, căci esteticul este un fenomen social și, în această calitate, este legat din punct de vedere genetic de specificul societății, de muncă. Este caracteristic felul în care debutează *Specificul esteticului*. Aici Lukács începe prin a analiza viața cotidiană. Esteticul, care o exprimă, esențializează toate momentele vieții umane, el crește din solul vieții cotidiene.

8.5. Deci problema care se pune este aceea de a afla de ce există arta și ce anume face posibilă îndeplinirea menirii sociale care i-a dat ființă. Artă este un produs uman, ea îi este necesară omului, care nu poate face altceva decât să creeze — printre altele — artă.

8.6. Lukács „consideră chiar și azi orice operă de artă ca pe o monadă închisă, care devine existență-pentru noi prin efectul ei evocativ asupra receptorului, însă poate face acest lucru datorită faptului că ea poartă chiar și ca existență-în sine acest caracter de existență-pentru noi“, scrie Heller Ágnes. (Vezi : Lukács György „*Esztétikájáról*“ [„Estetica lui Lukács György“], în volumul *Érték és történelem* [Valoare și istorie], Magvető, Budapesta 1969, pag. 519). În continuare, vom schița raționamentul *Esteticii* bazându-ne pe această recenzie, calificată, chiar și la nivel internațional, ca fiind reprezentativă.) De ce este în stare orice operă de artă să îndeplinească acest rol, de ce caracterul ei de existență-în sine exprimă o realitate-pentru noi, iată întrebarea la care răspunde *Estetica*.

8.7. După cum am văzut, Lukács pornește de la raportul dintre opera de artă și viața cotidiană. Opera de artă omogenizează caracterul contingent al vieții cotidiene la nivelul genericității existente în viața cotidiană. Această „rotunjire“, înălțarea particularului la nivelul caracterului de speță o putem observa și în știință, în deciziile morale importante, în politică.

8.8. În estetic, omogenizarea are loc cu ajutorul unui mediu omogen (vizibilitate, audibilitate), spre deosebire de celelalte forme ale conștiinței în care, după părerea lui Lukács, nu există un astfel de mediu. Omul ajunge în legătură cu opera de artă prin acest mediu, el este cel care și în creație și în asimilarea operei îl leagă de genericitate.

[Este interesant de remarcat că Lukács nu integrează în mod organic în *Estetica* rezultatele filosofiei lingvistice. La el limba este rezultatul expresiei genericității (împreună cu munca) și, cu toate că este un mediu universal omogen, ea nu devine obiectul unei cercetări separate.]

Ridicarea la genericitate are două forme: procesul creației, prin care conținutul devine formă și procesul receptării-asimilării, prin care forma se „retroversează“ în conținut.

8.9. Conținutul înseamnă genericitate, istoria socială a omului, respectiv *esența* acestei istorii, însușită la un unic punct nodal concret al ei. „Fiecare dintre operele de artă concentrează în sine una din etapele și referințele esențiale ale devenirii umanității, a omului; datorită acestui fapt, fiecare om își poate recunoaște *propria* sa esență, *propria* sa istorie în fiecare dintre operele de artă izbutite.“ (Heller Agnes, *op. cit.*, pag. 523).

8.10. Punctul nodal nu poate fi apropiat decât prin subiectivitate. Este vorba de subiectivitatea care concentrează oarecum esența speței umane.

Această subiectivitate nu mai este o „coajă“, ci un „miez“ în stare să exprime, cu ajutorul consistenței sale, consistența obiectului. „Este genială subiectivitatea care [...] tinde spre obiectivitatea supremă și chiar realizează unitatea dintre subiect și obiect.“ (Heller, *op. cit.*, pag. 524).

(Este ciudat că, în reprezentarea obiectivă a *esenței subiective* a subiectivității, Lukács nu a recunoscut niciodată una din posibilitățile operei de artă, astfel că nu a întrezărit valoarea operelor de artă inovatoare ale secolului XX. Pentru Lukács, genericitatea este obiectivitatea însăși la care ne înălțăm datorită subiectivității, realizându-ne posibilitățile adevărate prezente deja în viața cotidiană risipite și neautentice; însă calea inversă nu este posibilă, nu există o modalitate ca subiectivitatea să se înfățișeze pe sine însăși ca genericitate. „Coaja“ rămâne doar o coajă, ea nu poate descoperi în sine „miezul“, esența cojii. Se pare că, în raportul dintre fenomen și esență, Lukács se situează în cele din urmă de partea esenței, calificînd fenomenul drept exterior, accidental.)

8.11. Datorită faptului că receptantul-consumator de artă își suspendă, în procesul asimilării, viața cotidiană — asemeni creatorului — el se poate identifica cu cauza omenirii, care constituie conținutul operei de artă. Identificarea înseamnă înfiorare: punerea necesară, conștientă sau inconștientă, a întrebării: „oare cît de umană este lumea?“ Această înfiorare este *katharsis*-ul, „sinonimul înălțării în sfera genericității, al înălțării în sfera umanității, al caracterului purificator propriu identificării cu cauza omenirii“. (Heller, *op. cit.*, pag. 525). Consecința *katharsis*-ului este un comandament moral: schimbă-ți viața!

8.12. După cum am văzut, *katharsis*-ul realizează unitatea dintre subiect și obiect. Legea reprezen-

tării acestui raport este mimesis-*ul*, care „nu înseamnă pur și simplu imitarea realității (după cum pare a sugera expresia luată în sensul ei strict), ci o imitație care — prin intermediul subiectivității duse pînă la ultimele sale limite — scoate în evidență momentele esențiale ale realității (în cazul unei interpretări, a operei), din punct de vedere al evoluției umano-generice, pentru a suscita prin aceasta o înfiorare afectivă și, implicit, rațională”. (Heller, op. cit., pag. 527).

9.1. Opera lui Lukács, cu toate contradicțiile ei, este unul din cele mai monumentale edificii teoretice ale secolului XX. Puțini au fost cei care să fi făcut atît de mult ca Lukács pentru înnoirea marxismului, pentru continuarea și îmbogățirea lui. Raționalismul său, ridicarea sa împotriva mitizării și a „fumurilor” contrafăcute pot constitui pentru noi o pildă. Studiarea operei sale constituie o îndatorire față de noi înșine.